Лопушан Т.В.

КІНЕЦЬ «ГАЛАКТИКИ ГУТЕНБЕРГА» (МОЛОДЬ, ІНТЕРНЕТ ТА ПРОБЛЕМА ЧИТАННЯ)

Тенденції антропоцентризму і діалогізму, гуманізації та інтеграції в розвитку філології і психолого-педагогічних наук суттєво впливають і на формування освітнього простору педагога-словесника Особливо важливою є історико-літературна освіта студентів-філологів, адже знання і кваліфікація стають пріоритетними цінностями в житті людини в умовах інформаційного суспільства, а отже, для спеціаліста необхідно бути в курсі розвитку своєї фахової області в світовій практиці.

Як зауважив у своїй досить контроверсійній праці «Галактика Гутенберга» канадський літературознавець, соціолог, культуролог Маршалл Мак-Люен, «двадцяте століття послідовно і наполегливо прагнуло звільнитися від умов, які формують пасивність, або, що те ж саме, від гутенбергівської спадщини. І ця драматична боротьба альтернативних форм людського світогляду зробила нинішнє століття найбільшим в історії, якщо говорити про мистецтво і науку. <…> Нова електрична галактика подій вже глибоко вклинилася в галактику Гутенберга. Навіть без прямого зіткнення досвід такого співіснування технологій і форм свідомості травматичний для будь-якої людини. Наші найбільш звичні й загальноприйняті настанови несподівано немов перетворюються в горгулі і гротеск» [3]. Яким чином реагує сучасне суспільство, а особливо його молода і найбільш сприйнятлива частина на поклик цих горгулій з’ясувати досить складно.

Аксіоматичним є той факт, що класична система освіти з часів середньовіччя передбачала, насамперед, детальне студіювання та засвоєння студентами різноманітних літературних джерел. Показовим є той факт, що сучасна українська школа ніяк не може відмовитися від стереотипу поєднання вивчення рідної мови і літератури під керівництвом одного фахівця, у дипломі якого навіть у найсучасніших переліках педагогічних

спеціальностей зазначається «українська мова і література», хоча для інших спеціальностей таке поєднання невластиве. Цікаво, що навіть поєднання спеціалізацій філологія і культурологія видається укладачам переліку неприпустимим. Такий стан речей, як нам видається, є анахронізмом. Його історія тягнеться від традиції викладання в XIX столітті єдиного предмету «словесність», який поєднував вивчення мови і літератури. Поряд з цим класична освіта не вважалася довершеною без численних вправ, що передбачали читання, переклади та заучування напам'ять античних текстів давньогрецькою та латинською мовами, без якого освіта молодої людини не могла вважатися довершеною. Отже, саме літературна освіта належала до кола тих навчальних предметів, вивчення яких було обов'язковим і передбачало складання іспитів під час здобуття відповідного освітнього атестата. Однак вже у XX столітті шляхи наукового мовознавства і літературознавства розійшлися. І лише потужна ідеологізація процесу вивчення вітчизняної літератури як шкільного предмету, зумовлювала його місце в системі освітніх вимог до учнівства та студентства.

Беззастережним є той факт, що широке і різноманітне художнє читання сприяє розвитку мовної майстерності, грамотності і розширенню словникового запасу людини. Однак сьогодні головна проблема викладання літератури у школі , а пізніше і в університеті, полягає в досить млявому інтересі сучасного учня і студента до читання художніх текстів.

З узятої на одному з літературних блогів інформації маємо досить безвідрадну картину. Україна стала європейським аутсайдером за кількістю людей, які читають книги. Інтерес до літератури проявляють 73,5% британців, 66% німців, 61% французів і лише 30% росіян і 27% українців [4]. Протягом останніх десятиліть в Україні зруйновано культуру читання. Жалюгідний стан існуючих бібліотек, дорожнеча на ринку книжкової продукції, особливо коли мова йде про дитячі видання, висока собівартість художнього оформлення яких робить ціни на них справді захмарними, а також засилля дешевої малограмотної перекладної літератури переважно

російського походження призвели до практично повного знищення традиції читання, що ставить під загрозу вміння нації критично мислити і творчо обробляти інформацію.

Дослідження фахівців засвідчують, що значна частина українських школярів взагалі нічого не читає, навіть пропонованих навчальною програмою текстів. Трохи краща ситуація в молодших класах, де батьки більше контролюють навчальний процес своїх дітей. Старшокласники віддають перевагу Інтернету, черпаючи інформацію (не завжди достовірну) з Вікіпедії, різних пошукових систем. Лаконічність форм спілкування у соцмережах, засилля репосту та піктографії (смайлики) призводить до труднощів у розумінні молодими людьми великих текстів. Педагоги констатують, що студентам і школярам, які мало читають, стає все складніше викладати свої думки.

Опубліковані на сайті ТСН дані соціологічних досліджень інституту Горшеніна засвідчують, що 79,9% молодих українців вважають кращим способом проводити своє дозвілля спілкування з друзями, 51% – грають в комп'ютерні ігри, спілкуються в соціальних мережах і слухають музику, 45,5% – віддають перевагу домашнім справам. Лише 43,8% молодих людей розповіли, що у вільний час читають книги, газети або журнали[4].

Тут хочеться нагадати слова Й.Бродського, який у своїй нобелівській промові сказав: «... не може бути законів, які б захищали нас від самих себе, жоден кримінальний кодекс не передбачає покарань за злочини проти літератури. І серед цих злочинів найтяжчими є не переслідування авторів, не цензурні обмеження, не спалення книг і т. ін. Існує злочин тяжчий – нехтувати книжками, не читати їх. За злочин цей людина розплачується всім своїм життям. Якщо ж злочин цей чинить нація – вона платить за це своєю історією» [1].

Наше власне опитування студентів факультету української філології засвідчує, що 80% студентів читають твори сучасних письменників, а от класикою поза межами навчальної програми цікавиться менше половини

опитаних. Близько 85% студентів мають домашню або свою особисто бібліотеку паперових книг, але продовжувати їх збирати воліють близько 70%. При цьому не менш активно студенти користуються електронними варіантами художніх текстів, які найчастіше знаходять в тому ж таки Інтернеті. Цікаво, що близько 70% студентів дізнаються про літературні новинки з соціальних мереж, 60% – від друзів, 40% – від викладачів, і лише 12% від батьків. Отже традицію родинного читання практично втрачено.

І все ж, очевидно, корені проблеми поверхових знань студентів з літератури ховаються у її шкільному курсі викладання, оскільки останніми роками, навіть десятиліттями, програми з літератури видозмінювалися не стільки якісно, скільки кількісно. Додавалися нові і нові імена, твори, однак цей процес був хаотичним. В результаті учні читають так звані «скорочені» варіанти текстів, власне, перекази. А окремих авторів вивчають взагалі «оглядово». Тобто зовсім не читають, а в кращому випадку слухають розповідь учителя. Добре пам’ятаю, як одна з абітурієнток ще за часів вступних випробувань заявила: «Нам «Зачаровану Десну» вчителька не розказувала»!

Додамо до цього суцільне спрямування старшокласника на складання тестових завдань ЗНО, коли вимагається в основному заучування фактажу. З мого досвіду роботи з абітурієнтами на підготовчих курсах, зауважу, що значна частина з них надає переважну увагу вивченню мови, а на частину завдань з літератури дивляться або легковажно, або з острахом.

От і виходить, що потрапивши до вузу на спеціальності філологічного напряму, студенти бідкаються на занадто велику кількість текстів, які мають прочитати. А вони ж в основному вивчалися у шкільному курсі літератури.

На жаль і сьогодні ми не маємо ні академічного видання історії української літератури, ані типової міністерської програми (щоправда, робота над першим доведена до Шевченка та його епохи). Кожен викладач орієнтується на свою авторську, що, врешті, можливо й непогано, або оглядається в сторону школи. Звісно, це дає можливість викладачеві

працювати з тим літературним матеріалом, на якому він найкраще знається. Що теж непогано, якщо говорити про глибину викладу. Але виникають труднощі у студентів при переході з одного навчального закладу до іншого.

Ще одна проблема нашої літературної освіти, на якій особливо акцентував свою увагу Г. Клочек [2] – значне переважання історії літератури в циклі вивчення літературознавчих дисциплін. Теоретичні аспекти вивчення художнього тексту часто залишаються поза увагою і студентів, і викладачів.

Безліч проблем виникає у зв'язку із посиленою технізацією навчання. Звісно, добре, що студенти можуть звернутися до інтернет-бібліотек, коли мова йде про художні тексти або критичні матеріали, добір бібліографії. Але засилля псевдонаукових рефератів просто вбиває творче мислення.

Ще одна проблема – страшенне навантаження на викладача, якому за паперами немає коли познайомитися з літературними новинками. А куди вже там поділитися думками про них зі студентами. Та й студент вивчає масу матеріалу, який, напевне, ніколи не знадобиться йому після заліку чи екзамену.

Окрема проблема – творчі роботи студентів. Адже часу на їх перевірку не передбачається. Звісно, добре, коли будуть здавати студенти модульний контроль на комп'ютері, але де їм висловити власні оригінальні судження у письмовій формі? Адже усне і письмове мовлення – це різні речі.

Таким чином проблема літературної освіти і читання загалом – одна з найболючіших у сучасному українському суспільстві. Звісно, можна заперечити, що це вузькофаховий підхід, а життя ставить перед молоддю нові пріоритети. Але не варто так просто відмахуватися від такого потужного знаряддя як література, коли мова йде про формування представників модерної української нації.

Література:

1. Бродський Й. Нобелівська промова // http://lib.ru/BRODSKIJ/lect.txt
2. Клочек Г. Літературна освіта в новій українській школі: стратегія і тактика реформування // Дивослово. 2017. №1. С.7-11.

3. Ковбасенко, Ю. Літературна освіта на шляху міжкультурної і міжнаціональної комунікації: міст чи прірва? / Ю. Ковбасенко // Зарубіжна література в школах України. 2009. № 5. С. 14-15.
4. Українці читають книги найменше в Європі // https://tsn.ua/ukrayina/ukrayinci-chitayut-knigi-naymenshe-u-yevropi.html